

Signe Ingjerd Thorstad

Sverre Frislie – en næsnings liv

Sverre Frislie ble født på Nes i 1917. Her vokste han opp og ble boende resten av sitt liv. Han var den første i slekta som var «næsning». Familien kom opprinnelig fra Ringsaker. Under krigen var Sverre en av de mange fra Nes som deltok i felttoget som jeg skrev om i Årboka 2022. Her vil jeg fortelle litt mer om livet til en av arbeidergutta som endte opp med å kjempe mot Hitlers regime i 1940.

Slekta

Sverres oldeforeldre, Even Johannessen (født 1854) og Ingeborg Olsdatter (født 1848) giftet seg i Ringsaker i 1873. Året etter kom Sverres bestemor Johanne til verden. Hun skulle komme til å spille en stor rolle i Sverres liv. Da hun ble født i 1874 bodde faren, Even på Tande-eie på Rudshøgda som innerst. Begrepet innerst ble brukt om en person som leide husrom på en gård uten å ha arbeidsplikt. De livnærte seg ofte som håndverkere.

Da Johanne var to år kom søsteren Berte til verden, og familien hadde flyttet til Mo-eie. Even var nå husmann (leide hustomt med eller uten jord til å drive jordbruk, og hadde som regel en selvstendig husstand). Deretter kom det fire søsken til, Ole, Hans, Ida og Agnes. Hans, som ble født i 1880 døde av bronkitt allerede året etter. Da Even og Ingeborg fikk sitt syvende og siste barn, en sønn i 1888, ble han oppkalt etter sin døde bror, Hans.

Johanne konfirmerte seg i 1889 med karakteren «Meget godt». Antakelig tok hun seg arbeid ganske raskt etter konfirmasjonen, som var vanlig på den tiden. I 1897 finner vi henne som tjenestepike på Lund-eie. Samme år ble hennes eneste barn Elen født. Siden Johanne ikke var gift med faren, står Elen oppført i kirkeboken som «uægte». Faren Otto Johannessen (født 1874) giftet seg med Matea Matiasdatter, som han fikk åtte barn sammen med.

T.v.: Bestemor Johanne Frislie og t.h.: moren Elen Frislie. Bilder fra familien Frislies slektside.

Det å være født utenfor ekteskap på den tiden var forbundet med skam og var ikke sosialt akseptert. Barnet hadde ingen rett til å arve faren, og fikk som regel morens etternavn/slektsnavn, hvis foreldrene ikke senere giftet seg. Det var først i 1916, da de Castbergske barnelover trådte i kraft, at barn født utenfor ekteskap fikk rett på farsarv og rett til å ta farens slektsnavn. Da Elen ble født i 1897, var det 4880 barn som ble født utenfor ekteskap av totalt 64333 fødte barn i Norge, i en befolkning på rundt 2 millioner.

I 1900 har Even og Ingeborg flyttet til Frisli husmannsplass i Næroset. Der bor de sammen med sønnen Hans, datteren Berte og hennes sønn Even og barnebarnet Elen. De drev med krøtter, og dyrket korn og poteter og i tillegg hadde de en hageflekk. Ingeborg kardet (kjemmet) saucull og spant garn på rokken sin. Ull var en ettertraktet salgsvare på den tiden og en fin biinntekt for Ingeborg. Senere flyttet Even og Ingeborg til Moelv, hvor Even fikk arbeid på Strand Brenneri.

Hvor Johanne befant seg rundt århundreskiftet er uvisst. Antakelig var hun i tjeneste på en gård, mens Elen ble tatt hånd om av

besteforeldrene. Da Elen konfirmerte seg i 1911 arbeidet Johanne som kvegrøkter og tjenestepike på Søndre Li på Nes, hos gårdbruker Martinius Hjelmstad. Etter hvert flyttet Elen også til Nes, og fikk arbeid, antakelig som tjenestepike, og husvære på Lille-Kjenli på Nes. Det var her Sverre kom til verden 3. februar i 1917.

Elen fikk Sverre utenfor ekteskap, og gårdbrukeren på Lille-Kjenli, Johannes Johannessen og kona Marthe står oppført som faddere i kirkeboka. På den tiden var det vanlig at gårdbrukeren, hvor moren var i tjeneste stilte opp som fadder, dersom det var vanskelig for henne å reise hjem til familien sin. Sverres far, Emil Søberg (født 1895 på Nes), omtales i kirkeboka som dagarbeider og ungkar.

Siden Elen og Emil ikke var gift noterte presten i kirkeboka, som vanlig var på den tiden, at barnet var «uegte» og at det var Elens første og Emils andre barn. Elen og Emil inngikk senere ekteskap på hvert sitt hold med henholdsvis Kolbjørn Grøtlien og Julie Ekeberg. Da Sverre kom til verden, hadde de castbergske barne-lover tredd i kraft, og han hadde rett til både arv og farens slektsnavn. Han tok imidlertid sin mors slektsnavn, Navnet ble etter hvert endret til Frisli med «e» til slutt, Frislic. Det var for å unngå å få post som egentlig skulle til Frisli i Ringsaker.

Bestemoren til Sverre giftet seg aldri, men må ha vært en selvstendig og driftig dame. I 1920 kjøpte Johanne tomte Bekkeli for 300 kroner (skylddelt fra Ødemyr) og bygde seg hus der. Tomta var på et mål og her plantet hun epletrær, kirsebærtrær og noen bærbusker. (Nes bygdebok bind 3, side 851) Johanne hadde også husdyr, som var vanlig å ha på den tiden om man hadde en jordfleck til overs. Hvordan Johanne, som jobbet som tjenestepike og kvegrøkter, hadde råd til å kjøpe Bekkeli og bygge hus er usikkert. Kanskje fikk hun forskudd på arv fra foreldrene, som nok hadde bedre råd enn arbeidsfolk flest på den tiden. På Bekkeli bodde Johanne sammen med lille Sverre, Elen og hennes mann, Kolbjørn. Da Sverre fylte tre år, fikk moren hans Elen og Kolbjørn datteren Jenny. Senere fikk han tre halvsøsken til på morssiden. I 1923 døde Sverres oldemor, Ingeborg. Fem år senere døde også oldefaren Even, som da bodde på Bekkeli sammen med Sverre og bestemoren, Johanne.

Sverre Frislie, Årengen skole ca 1924. Sverre er på nederste rekke, nr. 6 fra høyre. Fotoeier Svein Frislie.

Oppvekst og skolegang på Nes og Stavsjo

Sverre ble tatt hånd om av bestemoren Johanne og vokste opp hos henne. Fra han var ganske liten måtte han være med Johanne på arbeid. Mens de bodde på Bekkeli begynte Sverre på folkeskolen, Årengen, og her gikk han fra 1924 til 1929. Da solgte Johanne huset på Bekkeli for 2012,90 kroner, og kjøpte Askheim. Tomta var på 5 mål, og de hadde hage med epletrær og ulike bærbusker. De hadde også noen dyr, blant annet høner. Flyttingen innebar at Sverre begynte på Fredheim skole.

Selv om en god del barn ble født utenfor ekteskap da Sverre ble født, var det fortsatt forbundet med skam slik det var da moren hans ble født. Ungene ble ofte omtalt som «lausunger». Av de 44 barna som ble døpt i Stavsjo kirke samme år som Sverre, i 1917, var det 6 såkalte «uægte» barn. I Norge ble det født 63969 barn totalt det året Sverre ble født, og av disse var 4453 født utenfor ekteskap. Mange av disse barna ble mobbet i oppveksten, men det var ikke nødvendigvis andre unger som var verst, det kunne like gjerne

Sverre Frisløe, Fredheim skole ca 1929. Sverre er på nederste rekke, nr. 8 fra høyre. Fotoeier Svein Frisløe.

være voksne folk som lot barna få gjennomgå. Også Sverre fikk oppleve dette under oppveksten. Hans sønn Svein, forteller:

«Sverre ble mobbet for at han var «lausunge», og det verste var nok en lærer han hadde på skolen. Denne læreren hadde som oppstart på skoletimene at elevene skulle reise seg og si navnet på sin far. Siden min far ikke hadde noen far, ble han stående til spott og skam for de andre elevene. Dette var ren trakassering av min far fra lærerens side.»

En av Sverres skolekamerater syntes synd på ham for måten læreren behandlet ham på og fortalte om det til sin far. Faren til gutten ga det rådet at når læreren spurte Sverre om farens navn skulle han svare: «Ole Olsen». Det gjorde Sverre og læreren spurte aldri igjen. Han tok nok hintet. For læreren selv hadde gjort hushjelpa si gravid og «alle» visste at det var læreren som var far til barnet. Da dette barnet skulle døpes, ble faren oppgitt med det fiktive navnet «Ole Olsen», for å unngå at det ble kjent hvem den egentlige faren var.

Sverre hadde noe kontakt med sin far og sine halvsøsken på fars-siden blant annet sin halvbror Guttorm Søberg, som under krigen ble frontkjemper på østfronten. Kontakten avtok etter hvert, og da faren Emil døde i 1970 fikk ikke Sverre beskjed om dødsfallet. Ikke alle minnene om faren kan ha vært like gode for Sverre. En 17. mai måtte barna på skolen til Sverre gå ganske langt for å komme til stedet de skulle feire dagen, og det ble bestemt at de i stedet skulle skysses dit med en lastebil. Sverre visste at hans far, Emil Søberg, skulle være sjåfør på bilen. Han gledet seg over at faren skulle kjøre, og det visste også kameratene hans. Da lastebilen kom og sjåføren gikk ut ropte de andre gutta: «Sverre, se der er far din!» Hvorpå Søberg snudde seg og svarte: «Je ær itte far din.»

Sverre hadde bedre kontakt med halvsøsknene på morssiden. Han og bestemoren besøkte ofte moren, Elen og de fire barna hun hadde sammen med Kolbjørn. Elen døde allerede i 1947, bare 50 år gammel.

Sverre hadde også slekt i USA. Bestemor Johannes søsken, Ole, Agens og Hans utvandret tidlig på 1900-tallet til USA og bosatte seg i Dakota. Her bodde de da 1. verdenskrig brøt ut i 1914. USA erklærte seg som nøytralt, men i 1917 gikk landet med i krigen, mye på grunn av Tysklands uinnskrenkede ubåtkrig. Hans vervet seg for USA og ble sendt til Nord Frankrike. Han tjenestegjorde i 26th Infantry Regiment, 1st Division. Dette var de første amerikanske soldatene som ankom Frankrike. Regimentet var blant annet med i kampen ved den nordfranske byen Soissons, hvor de led store tap. Av 3100 soldater ble 1500 såret eller drept. Dette slaget var imidlertid med på å snu krigslykken for de allierte sommeren 1918. Hans var en av de som ble drept i kampene i Frankrike, antakelig i Soissons, 28. juli 1918, 30 år gammel. Han er gravlagt på Oise-Aisne American Cemetery, Fère-en-Tardenois, en gravlund for amerikanske soldater som døde under første verdenskrig. Stedet ligger nord-øst for Paris. De amerikanske soldatene som deltok i krigen hadde ingen forsikring, men etter krigen ble det et folkekrav at familiene til de omkomne måtte få kompensasjon. Dette ble omsider gjennomført og slik gikk det til at bestemor Johanne og hennes søster Ida arvet 430 dollar hver etter broren. Omregnet til norske kroner i 1930 var det hele 4484 kroner som var en god slump penger på den tiden. (Sverres sønn

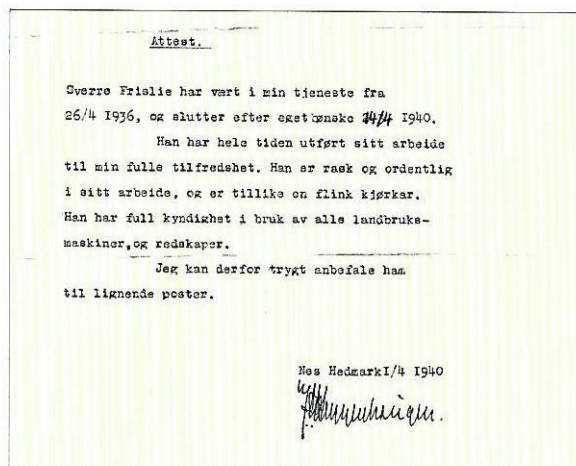

Konfirmasjon 1931. Sverre Frislie er på midtre rekke, nr. 3 fra venstre. Fotoeier Svein Frislie.

Svein Frislie reiste i 2018 reiste til Frankrike og var til stede ved seremonier på den amerikanske krigskirkegården under 100-års markeringen for krigens slutt.)

Sverre ble konfirmert 11. oktober 1931 i Stavsjø kirke. Etter folkeskolen hadde Sverre tilfeldige jobber i landbruket på Nes, men i 1936 fikk han fast arbeid på gården Øvre Hilstad. Sverre var en flink arbeidskar, noe attesten fra gårdbruker Ivar Heggenhaugen viser: «Han har hele tiden utført sitt arbeide til min fulle tilfredshet. Han er rask og ordentlig i sitt arbeide, og er tillike en flink kjørkar. Han har full kyndighet i bruk av alle landbruksmaskiner, og redskaper.» På Øvre Hilstad ble Sverre frem til april 1940, da begynte han som husmaler sammen med Bernhard Stalsberg.

1930-tallet var et urolig tiår i Europa, og i 1936 brøt den Spanske borgerkrigen ut. Sverre ønsket å dra til Spania og for å delta i krigen på republikanernes side, mot Franco. Dette var ikke bestemor Johanne enig i. Sverre var hennes sikkerhet i alderdommen, og det endte med at Sverre ble hjemme på Nes. Sverre sympatiserte med kommunistene og abonnerte på tidsskriftet «Sovjet nytt». Han

Attest for Sverre Frislie fra gårdbruker John Heggenhaugen. Utlånt av Svein Frislie.

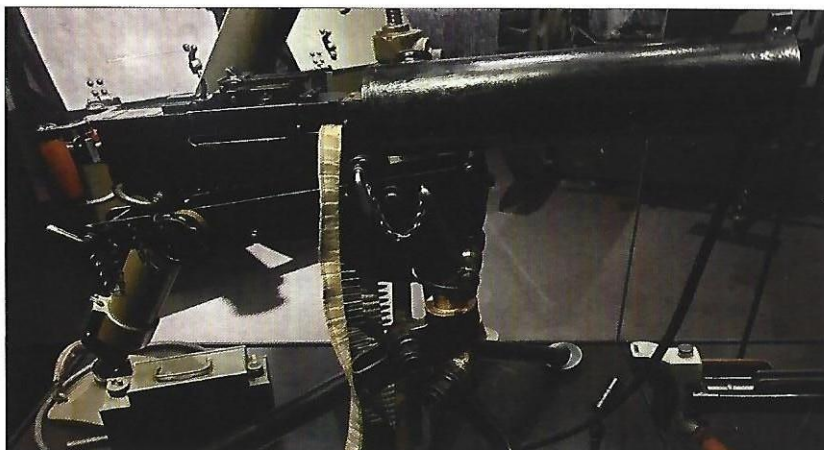
var imidlertid aldri politisk aktiv eller medlem av et politisk parti. Sverre forble på venstresiden hele livet.

Så ble det krig

Sverre avtjente militærtjeneste, antakelig rekruttskole, på Gardermoen i 1938. Han var glad i forsvaret, som sønnen Svein forteller: «Han fortalte at dette var første gang han ble behandlet som alle andre. Her hadde alle uniform, og ingen spurte etter opphavet hans. Alle soldatene var like, uansett hvor de kom i fra og hvilke økonomiske forhold de kom fra.»

Sverre Frislie, antakelig som rekrutt på Gardermoen i 1931. Fotoeier Svein Frislie.

*Mitraljøre colt M1919 på Norges Forsvarsmuseum.
Foto Signe Ingjerd Thorstad.*

1940 var også året da krigen kom til Norge, og Nes. Sverre meldte seg til tjeneste på Hverven gård i Ottestad torsdag 11. april, etter ordre fra løytnant Edvard Kalsveen, som ledet Stange motormitraljøreeskadron. Stange motormitraljøreeskadron var utstyrt med en Colt-mitraljøre fra 1929 som var laget på Kongsberg Våpenfabrikk. Begrepet Motormitraljøre ble innført da den ene eskadronen fra Stange ble modernisert med bruk av lastebiler istedenfor hester. Dette ble Motormitraljøreeskadronen til Opland dragonregiment, som da var Regimentets mest moderne eskadron.

Om kvelden 11. april marsjerte Sverres eskadron fra Ottestad til Hjellum stasjon i Vang, hvor de gikk i stilling klokken ti om kvelden. I løpet av de neste dagene ble eskadronen satt opp; tre ordinære mitraljøsetropper og en geværtropp, samt feltkjøkken. Soldatene, 130 mann, fikk utstyr. De hadde 25 biler til disposisjon. (Kalsveen) Den 14. april fikk de ordre om å marsjere til Tangen stasjon hvor de gikk i stilling på Hov gård. Her lå de i stilling frem til 18. april, da de rykket tilbake til Romedal. Foreløpig hadde de ikke hatt nærkontakt med tyskerne.

På ettermiddagen den 18. april marsjerte Sverre sammen med sin eskadron forbi Vang kirke, Flagstadbrua og til Veldre stasjon. De gikk i kvarter på Solbakken pensjonat. Om morgenen fikk de ordre

om å marsjere til Brumunddal og kl. 9 gikk de i stilling på sørsiden. Det tok ikke lang tid før granatene haglet over dem og for første gang under felttoget kom eskadronen i kamp med tyske styrker. På kvelden måtte eskadronen trekke seg tilbake og tok stilling og kvarter i Næroset, ikke langt fra Frisli hvor Sverres mor hadde bodd i sin barndom. Men allerede halv sju på om morgenen gikk tyskerne til angrep med infanteri, støttet av mitraljøser og bombekastere, og kampene fortsatte utover dagen.

Om natten den 21. april sendte rittmester Aamoth ut to skipatruljer som skulle angripe tyskerne i flankene når de startet et nytt angrep i grålysningen. Sverre, som drev med kroppsarbeid var i god form, og ble beordret til den ene skipatruljen under fenrik Krogs kommando. De mislyktes imidlertid med oppdraget sitt, som Sverre forteller om i sin rapport etter krigen (rapporten ble antakelig skrevet av hans kone på diktat fra ham, ifølge Svein Frislie). De kom bort fra avdelingen sin, men fortsatte hele veien nordover Gudbrandsdalen til Ringebufjellet, og kom til slutt til Flaksjø nord for Ringebu. Dette var en marsj som antakelig tok minst fem døgn marsj fra Næroset. Her kom de over ei hytte som var låst. Sverre brukte pistol/revolver for å skyte opp låsen, men var så sliten at han nesten skjøt seg selv i hånda. Etter hvert traff de igjen det meste av egen avdeling som nå var under kommando av rittmester Aamoth. Eskadronen ble liggende ved Flaksjøen til 4. mai da de fikk beskjed om de alliertes retrett fra Åndalsnes. Aamoth ville imidlertid ikke dimettere eskadronene, bare gi dem hjempermisjon inntil videre. Alle våpen og all ammunisjon ble gjemt. Deretter ble de delt inn i grupper på cirka 10 manns lag. Håpet var at de raskt kunne kalle inn lagene til ny innsats mot tyskerne. Den 8. mai ble Sverre og eskadronen permittert, og ifølge Sverre: «overlatt til seg selv.» De kunne ikke gå vegen gjennom Gudbrandsdalen, men måtte gå over fjellet nedover dalen. Etter mange døgns slit kom Sverre hjem til bestemoren Johanne og grandtante Ida på Askheim. Dermed var fire uker i stadig tilbaketrekning, med lite mat og dårlig utstyr omsider over.

Okkupasjonstid

Overgangen fra dager i stadig flukt med den tyske krigsmaskinen i hælene, til hverdagslivet på Stavsjø må ha vært brå. Og nå begynte livet under tysk okkupasjon med alt det førte med seg av

restriksjoner, forbud, matmangel og rasjoneringskort, og etterhvert også arrestasjoner og henrettelser. Det var ingen tyske tropper på Stavsjø, men okkupasjonen var likevel merkbar også her. Sommeren 1941 kom forbudet mot å ha radio.

Okkupasjonsmakten hadde sett seg lei på at mange nordmenn lyttet til «London radio» som var NRKs eksilbaserte kringkasting. Sverre var nok en av de som lyttet til sendingene fra London, men også han måtte gi fra seg radioen. Forbudet gjaldt imidlertid ikke dem som var medlem av Vidkun Quislings parti Nasjonal Samling (NS). Så Sverre solgte radioen til sin tidligere arbeidsgiver gårdbruker Heggenhaugen på Hilstad, som var NS-medlem. Heggenhaugen var ikke mer nidkjær som NS-medlem enn at han satte radioen på loftet på gården, og her kunne gårdsfolka sitte i matpausen og høre på nyheter fra London.

I 1941 overførte bestemoren og grandtante Ida Askheim gratis til Sverre. Med skjøtet fulgte det forpliktelser; Sverre måtte ta hånd om både Johanne og Ida så lenge de levde. Det innebar å sørge for husrom, mat, klær og pleie på Askheim. Dette ble tinglyst.

Så fulgte det noen år med både gleder og sorger. Bestemoren, Johanne som hadde vært en stor del av Sverres liv døde i 1942 av kreft. Det må ha etterlatt et tomrom i Sverres liv, men han hadde fortsatt grandtante Ida boende på Askheim. Hun levde til 1963, da hun døde på Gaarum pleiehjem på Nes.

I januar 1943 skjedde det hyggeligere ting for Sverre, da han giftet seg med Dagny Hamborg. Dagny hadde en datter, Turid fra tidligere. To år etter kom deres første sønn til verden, Svein (født 1945) og året etter kom Einar (født 1946). Men året etter opplevde Sverre nok et dødsfall, moren Elen døde i 1947, bare 50 år gammel.

Sverres liv

Sverre tilhørte en generasjon som nå har gått bort. Han hadde sin barndom på 1920-tallet hvor det var høy arbeidsløshet og inflasjon. Den høye arbeidsløsheten fortsatte inn i neste tiår, og krisen rammet også landsbygda, skogs- og jordbruksarbeidere. Det var et høyt antall tvangsauksjoner på bygdene i Norge. Også på Nes fant det sted tvangsauksjoner. Deretter kom krigen, og Sverre måtte

Askheim på Stavsjo. Bildet er tatt i 2023 med tillatelse av dagens eier Bente Lereim. Foto Signe Ingjerd Thorstad.

delta i kampen mot tyskerne. Sverres sønn forteller at faren på mange måter var bitter på samfunnet, både kirken og myndighetene. Bitterheten overfor kirken skyldtes at han som barn av ugifte foreldre ble merket som «uekte» i kirkeboka. Dette tolket han (og andre også) at han ikke var god nok for kirken. Bitterheten overfor myndighetene skyldtes nok at han mente de hadde forsømt forsvaret, og sendte unge menn i krig som hverken var utstyrt eller trent for å møte det som på den tiden var verdens største krigsmaskin.

Etter krigen fikk Sverre både diplom og medalje for sin innsats. Diplomet var signert av kong Håkon, som takk for innsatsen i felttoget i aprildagene i 1940. Sverre kastet både medalje og diplom. I likhet med de andre deltakerne i felttoget opplevde nok Sverre ting som han aldri fortalte til noen. Likevel kom deler av historien frem som da han fortalte til sønnen Svein at han hadde drept en tysker: «Jeg var god med geværet. Jeg siktet, trakk av, og jeg så at de stupte. Men det verste var jo at dette var gutter på min egen alder.»

Sverre forble trofast mot sitt fødested og flyttet aldri fra Nes. Han fortsatte også i jobben som husmaler, helt til han fikk problemer med ryggen. Da skiftet han jobb og begynte som vaktmester på

Familien Frislie. F.v.: Turid, Dagny, Einar, Sverre og Svein. Hentet fra familien Frislies slektsside.

Jernbanemuseet på Hamar, og ble her til han gikk av med pensjon. Sverre var en blid og hyggelig mann som trivdes på Askheim. Her hadde han og kona dyr, én ku, sau, gris, høner og kaniner. Sverre insisterte på å levere melk til meieriet på Nes. Hver gang lastebilen (melkeruta) kjørte forbi Askheim, stod det et fem liters spann med melk ved postkassa. Tomta på Askheim var på fem mål, og her plantet Sverre en mengde epletrær som fortsatt står der den dag i dag.

Sverre døde i slutten av januar i 1997 på Nes Bo og Aktivitetssenter i en alder av 79 år. Et langt og på mange måter hardt liv var over.

Litteratur:

Hva betyr at et barn er uægte født? Slegt i Norge
 Ekke og uekte barn – lokalhistoriewiki.no
 Folketelling 1900
 Kirkebøker for Ringsaker og Stavsjø
 Digitalarkivet, Even Johannesen Frisli - Klokkerbok for Nes
 prestegjeld, Stavsjø sokn 1913-1936 (0411P) - Digitalarkivet
 E-postkorrespondanse med Svein Frislie
 Nes bygdebok bind 3 og 4
 Harald Sunde, e-post av 8. august 2023